

Olaylar ve görüşler

Muhsin Ertuğrul İçin

Melih Cevdet ANDAY

Muhsin Ertuğrul için ilk yazım değil bu, son yazım da olmayacak sanıyorum, daha yaza-çağım. Yıdirdiğimiz bu büyük sanatçı, tiyatromuzu, tiyatro yazınımızı, sinemamızı, genellikle kültürümüzü kişiliği ile öylesine doldurmuştur ki, bu konuları açıp da onu anmamak olanaksızdır. Muhsin Ertuğrul'u sahnedeki beyaz perdede görmek, yazılarını okumak, kendisini tanımak ve kendisiyle konuşmak mutluluğuna ermiş kişilerden biri olduğum için, onun ölümü üzerine yazmaya başlarken belleğimi düzene koymakta güçlük çekiyorum. Çünkü o iyi bir oyuncu olduğu kadar («Kral Lear'ı, «Bir Güneş Batarken»i nasıl unutabilirim!), klâsiklerden modernlere dek dünyaca ünlü en seçkin oyunları ülkemizde sahneye koymuş öncü bir yönetmen, gerçekten iyi bir yazar ve çevirmen, Türk toplumunun yenileşmesinde büyük rol oynamış aydın bir savaşçı, tiyatro sorunlarında başvurulan en sağlam kaynak ve tümünden önemli olarak, uygar bir insandı.

Sahneyi bırakalı kaç yıl oldu bilmiyorum, fakat altı yıl önce İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde yapılan UNESCO Millî Komite toplantısında, öğle yemeği için verilen arayı kullanarak, o, Hıfzı Topuz, Necatî Cumalı ve ben Boğaz'a gidip yemek yemiştik. Dönüşte şöyle demişti, «Önümüzdeki yıl sekseniki yaşına basıyorum, Kral Lear'ı oynayacağım.» Çünkü o tragedya da Lear seksen iki yaşındaydı. Fakat Muhsin Ertuğrul, nedense, bu dediğini gerçekleştirmedi, seksen iki yaşını bulduğunda Kral Lear'ı oynamadı, belki de o gücü bulamadı kendisinde, ağır işçiliktir oyunculuk.

Bu anımı anlatışımın nedeni onu her zaman genç olduğumuzu kanıtlamak isteğidir. Gerçekten de Muhsin Ertuğrul, öleceği en akla gelmiyen kişilerdendi. Bunun gizini bulmakta ise hiç güçlük çekmiyeceğimizi sanıyorum; çünkü o, dünyadaki en yeni sanat akımlarını izler, bize onları tanıtır, böylece kuşaklar birbirini kovaladıkça hep önde giderdi. Yine o öğle yemeğinde, İngiltere'den yeni döndüğünü söyleyince ben, «Yeni bir tiyatro yazarı var İngiltere'de, adı Wesker, onu tanıdınız mı?» diye

sormuştum. Karşılıklı oturuyorduk masada. «Böyle seninle olduğum gibi karşılıklı yemek yedik» diye yanıtlamıştı beni. Bu alanda onun bilmediğini bilmek neredeyse olanaksızdı.

Yenilikleri bizde hiç kimse onun gibi izliye-memiştir.. Bir konuşmasında şöyle diyor: «Samuel Beckett'i en çok seviyorum. Godoy'u Beklerken piyesini daha Paris'de oynanırken Türkçeye çevirdim ve burada sahneye koydum. O zaman onu anlamadıkları için savcılığa beni jüral ederek oynanmasını yasaklayanlar, umarım ki 1969 Nobel Edebiyat ödülünü alınca uyanmışlar ve belki bir parça utanmışlardır». Sonra İnesco'yu, Peter Weiss'i, Fernando Arrabal'ı, Jacques Audiberti'yi sevdiğini söylüyor. 1969'da basılan «60. Sanat yılında Muhsin Ertuğrul'a Saygı» kitabına şöyle yazmışım: «Uğraşına yaşamını adanmış az bulunur kişilerdendir Muhsin Ertuğrul ve bu gücünden ötürü de uğraşığı gibi, yani sanat gibi hep genç, etkin ve yenidir.» Öyledir, ama ölümlü olduğumuz gerçeğini bize en çok onun gibi kişiler duyurur.

Tiyatro denilince en başta onun adını anı-mamız bir raslantı sayılmamalı. Tiyatromuz Muhsin Ertuğrul ile kuruldu, onun öncülüğünde yürüdü, gelişti. Bu tiyatro, Avrupa tiyatrosudur. Başka ne olablirdi ki! Bunu bir türlü benimsemiyenlerin, benimsemek istemiyenlerin bulunduğunu bilmiyor değilim; tiyatroyu bize yabancı görmekten kurtulamayanlardır bunlar, ne yapıp edip onun içine biraz orta oyunu,

biraz Karagöz katmak isterler, böylece de tiyat-ronun ulusallaşacağını sanırlar. Düşünmezler ki orta oyunu da, Karagöz de yabancı kaynaklıdır, bir sanatın yabancı kaynaklı olması onu bize yabancı kılmaz, bir sanatı «Bizden» yapacak öge onu yaratanın kişiliğinde, çabasında, niyetinde aranmalıdır. Roman, Avrupa burjuvasının ortaya çıkardığı bir yazın türüdür diye, dünyanın başka yerlerinde yazılmıyacak mı idi artık!

«Batı tiyatrosunun yurdumuza yerleşmesini, sayılmasını sağlayan sizsiniz. Ama bu arada geleneksel tiyatromuza yeteri kadar eğilmediğiniz de ileri sürülüyor, bu konuda ne düşünürsünüz?» sorusuna verdiği yanıt şu: «Daha çok küçükken babamla ortaoyununa, meddaha, Karagöz'e giderdik. Hem de çok sık giderdik. Bunlardan hiç zevk almadım ben. Abdürrezak'ın, Küçük İsmail'in ortaoyunları kalıpların, belirli noktelerin içinde kalmış görünürdü. Bir Minak-yan temsili bin kat daha ilginç gelirdi bana.»

Peki, geleneksel oyun biçimleri yenilene-mez mi? Şöyle soruyorlar Muhsin Ertuğrul'a: «Carlo Goldoni, İtalyan geleneksel komedi tiyatrosunda reform yapmıştı. Comedia Dell'arte'yi kalıplardan kurtarmıştı Raimundu ve Nestroy da Viyana halk tiyatrosunu aynı biçimde yenilediler. Şinasi'nin düşüncesinde orta oyunu düzenine çağdaş kişileri getirmek, orta oyunu kalıplarını günün ortamına uygulamak! Bu cabalar sizce boşuna mı?»

Büyük tiyatro adamımız bu soruya verdiği yanıtta diyor ki: «Hiç boşuna olur mu? Goldoni, Raimundu, Nestroy ve Şinasi birer yazar olarak halk tiyatrosuna ufuklar açmışlardır, ancak tiyatro yazarları yapabilir bunları.»

Onun getirip yerleştirdiği tiyatroya, Avrupa tiyatrosuna «burjuva tiyatrosu» diyenlerin bulunduğunu bilmiyor değilim. Ama Muhsin Ertuğrul sürekli bir devinim, gelişim içinde bulunan bu tiyatroyu donduran kalıplarda bırakacak anlayışta biri değildi. Bakın. «Bugün size istediğiniz gibi bir tiyatro kurma olanağını verseler nasıl bir tiyatro kurardınız?» Sorusunu şöyle yanıtlıyor: «En yenisini kurardım. Halk tiyatrosunu. Sokak tiyatrosunu.»

Bütün sanat dallarında olduğu gibi, tiyatro sanatında da tarih boyunca oluşmuş bir birikim var, bu birikim halkın, bütün insanlığın malıdır.

Yüzyıllardan beri güzel sanatlardan yok-sun bırakılmış halklara bu hazine ardına dek açılmalıdır, tiyatro halkın malı olmalıdır. «Evet» diyor Muhsin Ertuğrul, «Eski Yunan'da olduğu gibi.... Bergama'da İktiyüzbin kişi tiyatroya gidiyordu. Herkes tiyatroya gidiyordu. Bir sınıfın değildi tiyatro, bunu yaşamamız lazım.»

Muhsin Ertuğrul, bir toplumun tiyatroyu ile kalkınabileceği, ilerleyebileceği inancında idi. Çünkü kalkınmanın, ilerlemenin yolu katadan başlar; kafayı eğitici kurumların başında ise tiyatro gelir. İsmail Hakkı Tonguc, benzeri bir mantıkla, Köy Enstitülerini başta saymıştı, Atatürk ise Türk dilini özleştirmeyi. Bu üç kişinin aynı dönemde gelmiş olmaları bir raslantı sayılmamalı, kurulacak yeni Türkiye'nin temel direkleri idi onlar; yalnızca yaptıkları ile değil, işlerine besledikleri büyük saygı ile de tümümüze örnek oldular, olacaklar.

Tuttuğu yolda başarı kazanmak, sayılmak isteyen her genç, Muhsin Ertuğrul'un tiyatro uğrunda neler yaptığını incelemeli, onun gibi idealist, çalışkan ve özverili olmalı.

Aşılması çok güç bir kişi olduğu için, büyük Muhsin, daha yıllarca aranacaktır sanıyorum.

